

A NÉMET LÉGIÓ SZERVEZÉSE ÉS TEVÉKENYSÉGE AZ 1848—1849. ÉVI MAGYAR SZABADSÁGHARCBA

Böhm Jakab

Az 1848-as európai forradalmak leverése után újra csendessé vált Európában a magyar szabadságharccal a forradalom utolsó és legnagyobb felvonása kezdődött meg. A szabadság már lehanyatló zászlaja ismét fennen lengett, hogy új reményt, a győzelem lehetőségének a reményét öntse az elbukott forradalmak harcosainak szívébe. A levert forradalmak azt bizonyították, hogy a népek szabadságukat csak közös összefogással, egymást segítve és támogatva képesek kivívni, és hogy az ellenség is azonos, bármely országról legyen is szó. E felismerés vezette azokat az idegen ajkú, de testvéri érzelmű és gondolkodású férfiakat is, akik az európai reakció egyik prominens képviselője, a Habsburg-ház ellen felkelő Magyarország megsegítésére siettek, hogy ezáltal — ha közvetett módon is — saját népük ügyét is szolgálják.

A magyar szabadság megsegítésére érkezők közül jelentős szerepet tölthettek be a német nyelvűek.

A bécsi októberi forradalom leverése után a felkelésben résztvevők közül igen sokan menekültek Magyarországra, részben a várható megtorlás elől, főként azonban azért, hogy tovább folytassák az önkény elleni harcot a szabadságukért küzdő magyarok oldalán.¹

A magyar nép nagy örömmel és lelkesedéssel fogadta a még Jelačić támadása előtt Magyarország megsegítésére érkező bécsi önkéntesek két csoportját,² Jelačić támadása után és az ellenforradalom várható következő támadása előtt pedig az Országos Honvédelmi Bizottmány szá-

¹ *Philipp Korn*: Ungarns Recht und Gesetz, ruhmvoll verfochten durch Deutsche, Polen, Engländer und Franzosen in den Kriegsjahren 1848—1849 (Bremen, 1853.) című munkájában a következő ismertebb nevű német menekülteket sorolja fel: dr. Karl Tausenau, Ludwig Hauk, Peter Giron, Adolph Thunes, Jakob Reichhart, Georg Gravogel, Berger, Kallmann, Mistelbauer, Rausch, Krickmann, Wehrli, Staude, Schumann, Novak, Preisl, Fendel, Wurzel, Erl, Raup, Wigand, Grünhut, Mathei, Winkler, Whewera, Karolina Lebstück. — A felsoroltak egy jelentős része a Német Légiónak tagjaként harcolt a magyar szabadságért, közöttük a legendássá vált nőhonvéd, Lebstück Mária is.

² Az önkéntesek első csoportja szeptember 12-én érkezett Pozsonyba, majd 13-án Pestre. Parancsnokuk Ernst Bresslern Ritter von Sternau volt, aki a fogadásukra összegyűlt pesti néphez intézett beszédében Európa szabadságának hajnalaként üdvözölte Magyarország politikai és nemzeti önállóságra irányuló törekvését, és a népeknek a reakció elleni összefo-

mára igen előnyös volt a bécsi felkelésben harci tapasztalatokra szert tett menekült hazafiak jelentkezése, akik közül nem egy katonai ismeretekkel is rendelkezett. A kardjukat és szolgálatukat felajánlók közül az elsők között volt Giron Péter,³ aki a Pozsonyban tartózkodó Kossuthot a bécsi felkelés eseményeiről és leverésének körülményeiről is tájékoztatta.⁴ Kossuth elfogadta Giron szolgálatait, és Csányi László jelenlétében azzal bízta meg, hogy a Bécsből érkező menekülteket Sopronban vonja össze és szervezzen belőlük egy katonai alakulatot.⁵

Sopronnak gyülekező helyként való kijelölését több dolog is indokolta. Elsősorban az a feltételezés, hogy a város német ajkú lakossága szívesen támogatja a légiót, de szerepe volt ebben annak a tervnek is, amelynek megvalósítására a határ közelsége nyújtott lehetőséget, arra tudniillik, hogy a légió számbelileg megerősödve betörhet Ausztria területére fegyverszerzés céljából.⁶ E törekvést azonban megghiúsította az osztrák hadsereg rövidesen meginduló támadása.

A kapott megbízatás alapján Giron november 6-án felhívást tett közzé a *Pressburger Zeitung*-ban.⁷ E felhívásban bécsi osztályparancsnokként felszólította mindazokat a német ajkúakat, akik a szabadságért küzdő Magyarország ügyét a magukénak tekintik, lépjenek be a légióba.⁸ Mivel a Bécsből menekültek nemcsak Pozsony városában, hanem Pozsony, Nyitra és Trencsén megyében, valamint Pesten is elszéledtek, Kossuth arra szólította fel Nádossy ezredest,⁹ lássa el Thunes Adolfot¹⁰ a szükséges felhatalmazással és utasítással, hogy az említett helyeken

gásában látta a szabadság győzelmének a zálogát. Ez az alakulat a Zrínyi-Szabadcsapat nevet vette fel.

A második csoport a bécsi Akadémiai Légiónak egy 160 főnyi alakulata volt, amely szeptember 25-én érkezett Pozsonyba. Parancsnokuk Mayerhofer és Löwenberg Uetz Antal gróf volt, aki később belépett a Német Légióba.

A két alakulat Perczel táborában egyesült, és az egyesülés után Bécsi Légió néven szerepelt. (*Philipp Korn*: i. m. 1–2. füzet.)

³ Giron Péter a porosz-rajnai Aachenben született 1798-ban. A porosz hadseregben — állítása szerint — százados volt, és ugyanilyen rendfokozattal teljesített szolgálatot a francia idegenlégio tisztjeként Algírban. A bécsi felkelés leverését követő menekülése előtt is voltak már kapcsolatai Magyarországgal. Pesten parfümüzlete és fakereskedése volt, amelyeket 1848-ban számolt fel, majd Stumpfoll sechshauseni gyáros özvegyét nőül véve, ennek vagyónával a Bécs közelében levő Ober St. Veitban (egyres iratok szerint Unter St. Veitban) fegyvergyárat alapított, más adatok szerint viszont Menzl Mihály ugyanott levő fegyvergyárának lett az üzemvezetője. A felkelés kitörésekor a gyári munkásokból alakult kaszászázadokat vezette. Jelentős szerepe volt a város védelmében. Október 22-én a Nemzeti Gárda Fűnf- és Sechshaus-Rustendorf-Braunhirschen-Reindorf védelmével bízta meg, és az ott állomásozó csapatokat a parancsnoksága alá helyezte. 1848. október 26-án hagyta el Bécset — saját állítása szerint október 31-én este 5 órákor még harcolt (HL. 1848/1849, 6/381) —, majd Magyarországra jött, hogy a magyarországi fegyverszállításra letett kauciót felvegye, mivel a szállítást — fegyvergyára elpusztítása miatt — nem tudta teljesíteni, és egyúttal a szolgálatait is felajánlotta Kossuthnak. (Lásd: HL. Cs. kir. aradi rendkívüli haditörvénytörvények, 1849–2/331; HL. 1848/1849. 6/302; *Philipp Korn*: i. m. 8. füzet. 486. o.)

⁴ *Philipp Korn*: i. m. 8. füzet. 486. o.

⁵ Uo.

⁶ Ezt igazolja Kossuthnak a légió szervezését szabályozó november 30-i rendelete, melynek 3. pontja kimondja, hogy abban az esetben, ha sikerül nekik az osztrák határt átlépve ellenséges fegyverraktárt elfoglalniuk és puskát szereznüik, ezt az Országos Honvédelmi Bizottmány 20 forinttal díjazza. (*Philipp Korn*: i. m. 8. füzet, 489–491. o.)

⁷ *Pressburger Zeitung*, 1848. 108. sz.

⁸ A felhívást Gironon kívül Whewera Emil akadémikus és Winkler Hermann Schleswig-Holsteinből származó önkéntes írta alá. A felhívás a Közlöny 1848. évi 154. számában is megjelent.

⁹ Ekkor a hadügyminisztérium katonaaállítási osztályának volt a vezetője.

¹⁰ Thunes Adolf Düsseldorfban született, a porosz hadseregben hadnagyként szolgált. A bécsi októberi forradalomban századosná nevezték ki. Ugyanilyen rendfokozattal harcolt a légió soraiban is. (*Philipp Korn*: i. m. 8. füzet, 492. o.)

Giron Péter

elszéledt német menekülteket is összegyűjthesse és Sopronba szállíthassa Giron légiójához.¹¹

Abból a célból, hogy a jelentkezőkből minél előbb harcképes alakulat váljék, Giron november 28-án fegyvert és felszerelést kért Kossuthtól, valamint a légió felállítását szabályozó rendelet kiadását. Kossuth a november 30-án megjelent rendeletben felszerelés és díjazás szempontjából a magyar hadsereggel azonos jogokat biztosított a légió számára, a harcosoknak pedig a szabadság kivívása után a magyar állampolgárságot, illetve átvételüket a magyar hadseregbe a háború végéig elért rendfokozattal. E jogok mellett a rendelet arra kötelezte a légió tagjait, hogy a magyar alkotmányra és törvényekre felesküdve a harcokban vitézül helytálljanak, és az ország szabadságának kivívásáig magyar szolgálatban maradjanak.¹² A légió felállítását szabályozó rendelet kiadásával egyidejűleg Kossuth a légió szervezésének támogatására szólította fel a hatóságokat, Nyári Pál kormánybiztost 400 darab köpeny, ing, bakancs és nyakraváló kiszolgáltatására utasította, Görgeit pedig arról értesítette, hogy a légiót a feldunai tábor parancsnoksága alá helyezi. Ugyancsak utasítást kapott a pénzügyminisztérium is 6000 forint kiutalására a még szükséges egyéb felszerelési tárgyak beszerzésére, illetőleg a zsold kifizetésére.¹³

A felhívások és toborzások eredményeként Sopronban csakhamar megszerveződött az 1. század, amelynek parancsnoka Berger százados¹⁴ lett, Pesten pedig a 2. század felállítására folyt a toborzás. A pesti toborzást a kormánytól nyert engedély alapján Thunes Adolf bonyolította le. November 25-ig már ötvenen jelentkeztek,¹⁵ köztük az egykori pozsonyi könyvkereskedő és író, Philipp Korn is, akit Giron rövidesen a légió számvevő tisztjévé nevezett ki.¹⁶

Giron november 26-án érkezett Sopronból Pestre az első 5 felszerelt légionistával, hogy megmutassa őket a kormánynak.¹⁷ Kossuth feltehe-

¹¹ Kossuth Lajos Összes Munkái, XIII., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952, 330/b. 523. o.

¹² OL. OHB. 1848:4187.: Kossuth Lajos Összes Munkái, XIII. 378., 595. o.; Philipp Korn: i. m. 489. o. — A Korn által idézett november 30-i rendelet és az OHB anyagában meglevő november 30-i rendelet szövege nem egyezik meg egymással teljesen.

¹³ Uo.

¹⁴ Berger egykori cs. kir. altiszt volt, a Mobil Gárdában hadnagy lett, a Német Légióban pedig századosi rendfokozatot ért el. 1848 decemberében függetlenségért miatt letartóztatták. Az ezt követő időszakból sem a további tevékenységére vonatkozó adatok nincsenek a légió iratai között, sem a neve nem található meg a légió tisztjeinek névsorában.

¹⁵ Philipp Korn: i. m. 8. füzet, 487. o.

¹⁶ Philip Korn az 1846–1847-es években éles polémiát folytatott a Pressburger Zeitungban Hurban protestáns lelkeséssel. 1848. szeptember 30-án menekülésszerűen távozott Pozsonyból Pestre, és csakhamar belépett a szervezés alatt álló Német Légióba. A számvevő tisztí teendőket ellátása mellett toborzott is a légió számára. A légió tevékenységéről a Bremenben 1853-ban Ungarns Recht und Gesetz, ruhmvoll verfochten durch Deutsche, Polen, Engländer und Franzosen in den Kriegsjahren 1848–1849 című munkájában adott számot. Könyve a légió tevékenységének és történetének egyik jelentős forrása.

¹⁷ Philipp Korn: i. m. 8. füzet, 486. o. — A légió egyenruhájának leírása szinte minden munkában más és más. A leghitelesebbnek Philipp Korn leírása látszik, aki maga is tagja volt a légiónak. E szerint bő ujjú, sötétszürke kabátjuk volt fekete hajtókával és gallérral, pantallójuk szintén sötétszürke színű volt, fekete zsinórozással. A fekete-szürke alapszín világos pontját a kabáton végighúzó fehér színű két ólom-gombsor jelentette. Kalábriai kalapjukat fekete toll díszítette és fekete volt a szíj is. A kalap közepére erősítették fel a szintén ólomból készített, fehér színű halálfejet, a baloldalt felcsapott karimán pedig fehér fémlapon egyesítve a német kokárda és a magyar cimert a koronával volt látható. (Korn: i. m. 8. füzet, 487–488. o.) A légió fegyverzete szuronyos kurtály volt. — Kornhoz hasonlóan írja le a légió egyenruháját Hermann Gyedac Deutsche Legionen im ungarischen Freiheitskampf 1848–1849 című tanulmányában. Gracza, Gelich, valamint A szabadságharc katonáinak egyenruhái című kiadvány nemcsak az előbbiektől, hanem egymástól is eltérően írja le.

tően elégedett volt a légió szervezésének munkájával, mert december 8-án már arra adott engedélyt Giron két megbízottjának, Gravogel¹⁸ és Somosi tiszteknek, hogy az ország bármely részén toborozhatják a bécsi menekülteket és az országban ideiglenesen tartózkodó német ajkú külföldieket.¹⁹ Gravogel a Dunántúl déli részén, Baján, Pécssett, Bonyhádön és Székesfehérvárott folytatott toborzást. December 5-én Felső-Magyarország német városainak polgárai közötti toborzás engedélyezését és Szeredy Józsefnek toborzó tisztté való kinevezését kérte Giron Kossuthtól, valamint azt, hogy a toborzottak számára a helybeli kézművesek készítsék el a szükséges ruházati cikkeket és a lábbelit.²⁰

A légió tisztikara egyrészt eszméi ismertetése, másrészt a légió létszámának növelése céljából felhívást intézett a magyarországi németekhez, amely 1848. december 5-én jelent meg a *Pester Zeitung*-ban.²¹ A felhívás utalt a reakció bécsi tobzódására, a magyar és a német nép érdekezésére, mely indokoltta teszi, hogy a németek harcoljanak Magyarország szabadságáért és függetlenségéért.²² A légió jelszavává a következő mondás vált: *siegen oder sterben* — győzni vagy meghalni.

Lebstück Mária belépési lapja a bécsi egyetemi légióba

¹⁸ Gravogel a bécsi októberi forradalomban hadnagy volt. (*Philipp Korn*: i. m. 8. füzet, 482. o.)

¹⁹ Gravogel december 27-i jelentésében 24 újoncra adott számot.

²⁰ OL. OHB 1848:4596/e.

²¹ *Pester Zeitung*, 1848. 845. sz.

²² *Philipp Korn*: i. m. 8. füzet, 496. o.

A Pesten toborzott 2. század legénységét három csoportban²³ indították el december 6-án, 10-én és 15-én Kallmann²⁴ főhadnagy, Pol²⁵ hadnagy és Korn hadnagy vezetésével, hogy csatlakozzék a Sopronban levő 1. századhoz.²⁶ Pol hadnagy december 11-i jelentéséből tudjuk, hogy a győri lakosság hangos éljenzéssel fogadta az átvonuló németeket, akik néhány napig Győrött időzve a pihenést soraik kiegészítésére is felhasználták, majd december 13-án folytatták menetüket Sopron felé.²⁷

A még szervezés alatt álló légió csakhamar harcérinkezésbe került az ellenséggel. A támadó osztrák haderőt egy nappal megelőző Petrichевич—Horváth-féle, mintegy 3000 főből álló portyázó csapat december 16-án megjelent Sopron előtt. Az itteni magyar erő, mely a felső-dunai hadsereg szélső balszárnyát alkotta Sréter őrnagy parancsnoksága alatt, néhány huszárszázadból és a légióból állott.²⁸ Az ellenség közeledésének hírére a 200 főt kitevő légió hajnali 4 órakor azt a parancsot kapta Sréter őrnagytól, hogy a bécsi úton vonuljon előre a várostól 1/2 mérföldnyire levő erdőbe, és csatlakozzék az ott tartózkodó lovasalakulathoz. Félúton azonban újabb parancsot kapott az előrenyomulás megszüntetésére, mivel az ellenség — a beérkező hírek szerint — sok ágyúval megerősítve már megszállta Tormafalut.²⁹ A légió és a huszárszázadok a Petrichевич—Horváth csapatának balszárnyát fedező Schawgotsche alakulataiba ütköztek, és rövid harc után a zömhöz hátráltak, amellyel együtt megkezdték a visszavonulást, hogy elkerüljék a bekerítést.³⁰ A várost védő csapatok nem tüntették ki magukat vitézségükkel. A katonai fegyelemmel még csak ismerkedő légió visszavonulása inkább rendetlen visszaözlés volt. A fegyverrel, lőporral és egyéb felszerelési eszközökkel Sopronba igyekvő Giron őrnagy Szárföldön találkozott menekülő harcosai első részével, akiket megállított, majd egyesítve a többiekkel, december 17-én este 8 órakor Győrbe vonult vissza.³¹

A légió első létszámkimutatásai a győri tartózkodás idejéből ismertek. Az 1. század létszáma a december 20-i kimutatás szerint 99 főből

²³ A három csoport összesen 100–110 főt tehetett ki. A Pol hadnagy vezette csoport létszáma 35 fő volt, a Korn vezetése alatt álló harmadik csoport pedig, amelyhez Giron is csatlakozott, 50 főből állott. (HL. 1848/1849. 5/205. 5/522.)

²⁴ Andreas Kallmann 1817-ben Morvaországban született. Öt évig növendéke volt a brünni katonai nevelőintézetnek, majd őrmester lett a Richter gránátos zászlóaljban. A légióban főhadnaggyá nevezték ki, április 18-án pedig százados lett. A minősítés szerint igen kiváló katona volt.

²⁵ A bajorországi Bleifeldben született 1819-ben. Münchenben részt vett a forradalmi zavargásokban, ezért el kellett hagynia a várost. Bécsbe menekült, ahol csatlakozott a felkeléshez, majd annak leverése után Magyarországra jött. Rövid ideig lehetett csak tagja a Német Légiónak, január elején ugyanis már a tiroli vadászcsapat parancsnokának segéd-tisztje volt. Pest kiűritése után a tiroli vadászok parancsnokával, Söllel együtt január 6-án visszatért a fővárosba a csapat kalapjaiért, azonban mindkettőjüket elfogták. Pólt az osztrák hadbíróóság 1849. január 19-én kötél általi halálra ítélte, amit kegyelem folytán 8 évi, nehéz vassal szigorított sáncmunkára változtattak át. (Barsi József: Utazás ismeretlen állomás felé, 10–11., 21. o. és HL. Abszolutizmus-kori iratok, Armeoberkommando. Justiz Section des 3. Armeekommandos 1/19. 189. cs.)

²⁶ Philipp Korn: i. m. 8. füzet. 497. o. — Az utolsó csoport az osztrák hadsereg támadása miatt már nem jutott el Sopronba.

²⁷ HL. 1848/1849. 5/205.

²⁸ Philipp Korn: i. m. füzet. 499. o.

²⁹ HL. 1848/1849. 5/522.

³⁰ Philipp Korn: i. m. 8. füzet. 499. o.; HL. 1848/1849. 5/522.

³¹ Giron jelentése december 17-én Győrből. (HL. 1848/1849. 5/522.)

állott,³² a 2. századé pedig 73 fő volt.³³ December 23-án már 227 főt tett ki a két század együttes létszáma.³⁴

A harcban való közvetlen részvétel és a harcfeladatok sikeres végrehajtása fokozott mértékben igényelte volna a fegyelem minél előbbi és gyorsabb megszilárdulását, ehelyett azonban éppen ekkor tört felszínre a légió néhány tisztje és a főparancsnok Giron közötti ellentét. A légió két tisztjét — Bergert és Danzinger³⁵ — vérig sértette az, hogy Giron a fejetlen soproni visszavonulás miatt, és mert nem fejtettek ki kellő ellenállást az ellenséggel szemben, gyávaással vádolta a parancsnokokat, beleértve Srétert is. Főképpen efeletti felháborodásukban egy 8 pontból álló jelentést terjesztettek fel a hadsereg-főparancsnokságnak, amelyben többek között azt állították, hogy Giron nem rendelkezik a légió vezetéséhez szükséges ismeretekkel, mivel csak egy fegyvergyár művezetője volt, és Bécsben proletárokból álló alakulatot vezényelt. Ezenkívül még azzal vádolták, hogy megbízhatatlan jellemű ember, aki csak a saját előnyét tekinti.³⁶ A feljelentők nem érték el a kívánt eredményt, a hadsereg-főparancsnokság ekkor még nem adott hitelt a felhozott vádaknak. Giron Görgei előtt tisztázta magát,³⁷ Danzinger és Bergert pedig függelemsértésért letartóztatták.³⁸ Berger százados letartóztatása után Kallmann főhadnagy lett az 1., Mistelbauer főhadnagy a 2. század parancsnoka, a két század feletti vezényletet pedig Reichhart Jakab³⁹ százados vette át, aki Pesten toborozta a légió 3. századát.

A több irányból Magyarországra betörő osztrák főerőket másutt sem fogadta nagyobb ellenállás, mint a soproni. Görgei alkalmasabbnak találta a visszavonulást az ütközetvállalásnál. Pozsonyt kiüríttette és csapatainak zömét december 19-re Győrbe vonta vissza. A visszavonulás biztosításában szerepe volt a légiónak is. December 18-án Szabó alezredestől, az 5. hadmegye főparancsnokától azt az utasítást kapta, hogy két századával vonuljon a Győrtől néhány kilométernyi távolságra fekvő Abdára, és állítson fel a híd elé előőrsöket. Feladata az volt, hogy a hadsereg visszavonulása után gyűjtsa fel a hidat, az előőrsöket pedig a híd Győr felé eső oldalán állítsa fel.⁴⁰

A győri védelmi rendszernek nagy szerepe volt Kossuth hadászati elképzeléseiben, az ottani sáncokat bevehetetlennek tartotta, és ezért a legalkalmasabbnak is az osztrákok fogadására. Görgei ezzel szemben a győri sáncokat nagy kiterjedésük miatt tarthatatlannak minősítette, és csak a kormány határozott utasítására vállalta az ütközetet. Természetes, hogy a kormány ily körülmények között Görgeire bízta a csatavál-

³² HL. 1848/1849. 6/45.

³³ HL. 1848/1849. 6/47.

³⁴ Uo. 6/306.

³⁵ Danzinger Bergerhez hasonlóan szintén cs. kir. őrmester volt a Hoch- und Deutschmeister gyalogezredben. A légióban hadnaggyá nevezték ki. További sorsára és tevékenységére szintén nincsenek adatok.

³⁶ HL. 1848/1849. 6/237.

³⁷ Uo. 6/302, 6/381.

³⁸ *Philipp Korn*: i. m. 8. füzet, 511. o.

³⁹ A bécsi Frank hadtest adjutánsa volt. 1807-ben született Bécsben. Korábbi foglalkozása technikus volt.

⁴⁰ HL. 1848/1849. 5/583.

lálás vagy a visszavonulás közötti választást.⁴¹ Görgei az utóbbit választotta. December 27-én kiürítette a győri állásokat és Windisch-Grätz még aznap bevonult a városba. A visszavonuló magyar hadsereg egy részét 28-án Bábolnánál utólérte Ottinger lovasdandára és megtámadta. A magyar utóvédben volt a légió is, amelyet december 25-én a Zichydandár kötelékébe osztottak be.⁴² Az ütközetben csupán a 34. gyalogezred egy zászlóalja állt ellent hősiesen, a lovasság futásban keresett menedéket,⁴³ és vele együtt a légió is. Parancsnoka, Giron, megsebesült a fején. Saját állítása szerint néhány ulánussal szembeszállva sebesült meg, néhány tanú viszont azt vallotta az ellene lefolytatott hadbírószági tárgyaláson, hogy lováról leesve szerezte sérülését.⁴⁴ December 29-én vonult be Pestre a légió, majd január 3-án — Pest kiürítése során — elhagyta a várost.⁴⁵ Menetének célja feltehetően Debrecen volt, ahol átmenetileg a légi főparancsnoksága is tartózkodott. Erre lehet következtetni a két század parancsnokának, Reichhart Jakab századosnak a légió főparancsnokságához intézett január 16-i, nagyiváni jelentéséből, amelyben arról adott számot, hogy 16-án reggel Újvárosra (Balmazújváros — B. J.) vonult be, hogy onnan folytassa menetét Debrecenbe. Itt azonban arra kapott utasítást az Albrich-dandár, amelyhez a légió is tartozott, hogy menjen vissza Nagyivánra.⁴⁶

A szerzett harci tapasztalatok, a hosszú menetelések megszilárdították a légió fegyelmét és a harcosok erkölcsi magatartását, s növelték bátorságukat. Reichhart százados Kunhegyesről azt jelentette a főparancsnokságnak, hogy a légióban a legnagyobb rend uralkodik és biztos abban, hogyha ütközetre kerül sor, emberei bátorságot és szilárdságot fognak tanúsítani.⁴⁷

A Balmazújvároson vett parancsnak megfelelően Nagyivánon (január 16), Kiskunhegyesen (január 20), Tiszaőrsön (január 21) és Újfalun (január 22) keresztül január 23-án este 8 órakor Szolnokra értek,⁴⁸ amit Perczel időközben visszafoglalt az osztrákoktól. Perczel, aki nemrég még Debrecenig szándékozott visszavonulni, és csak a kormány utasítására fordult meg, hogy Debrecen biztosítása céljából kiűzze az osztrákokat Szolnokról, ennek visszavétele után Cegléden is megtámadta az odahúzó Ottinger csapatait. A légió a ceglédi harcban is részt vett. 25-én reggel 7 órakor indultak el Abonyból Ceglédre, a hadtest balszárnyán. Reichhart jelentése szerint a légió falként állt, és részt vett az ellenségnek Albertiig tartó üldözésében.⁴⁹ Perczel az elért sikereket nem tudta tartóssá tenni, a Pestről erősítést kapott osztrákok elől vissza kellett vonulnia. Az időközben a Perczel-dandárhoz beosztott légió 26-án reggel kapott parancsot arra, hogy menjen Szolnokra, majd a 27-én vett utasítás értelmében a dandár átkelését biztosította a szolnoki hídon, és az

⁴¹ Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca. (Budapest, Aigner Lajos, 1882. 2. köt. 129. o.)

⁴² Philipp Korn: i. m. 8. füzet, 503. o.

⁴³ Gelich Richárd: i. m. 2. köt. 131—132. o.

⁴⁴ HL. 1848/1849. 8/302.

⁴⁵ Uo. 10/126.

⁴⁶ Uo. 9/436.

⁴⁷ Uo. 10/196.

⁴⁸ Uo. 10/442.

⁴⁹ Uo. 11/54.

utóvédet képezte egészen Törökszentmiklósig.⁵⁰ Törökszentmiklóst január 27-én érték el. A jelentésekből megállapítható további útvonal Kunhegyes—Tiszaórs—Tiszafüred volt (február 8—10), és valószínűleg február 12-én érték el Mezőkövesdet.⁵¹ Itt azt a parancsot kapta a légió, hogy 40 emberrel hajtson végre felderítést Eger környékén.⁵² A légió első két századának útja Mezőkövesdtől különvált, és április elejéig nincsenek adatok ténykedésükre. A március 25-i hadrend szerint a Görgei parancsnoksága alatt álló VII. hadtest kötelékébe tartozott a légió egy százada.⁵³ Reichhart százados április 14-i jelentéséből ismeretes, hogy az 1. század április 10-én részt vett a cinkotai ütközetben, ahol három halottat veszített. Április 13-án Kerepesre vonult be a század.⁵⁴ Az Egerben toborzó Philipp Korn főhadnagy április 13-án Nagyváradra küldött jelentésében tájékoztatta a főparancsnokságot a két század helyzetéről. A jelentés szerint a légió neve igen rossz hangzásúvá vált a gödöllői táborban. Az 1. század alig állt 70 főből.⁵⁵ Reichhart századosnak azt tanácsolták, hogy köszönjön le, és a légió felosztatását tervezték. A legénység igen felingerelt hangulatban volt amiatt, hogy a főparancsnok cserében hagyja őket, és még a nevét sem ejtették ki tisztelettel. A 2. század helyzete valamivel jobb volt, a legénység gyengesége miatt azonban ezt a századot csupán poggyász őrzésére használták.⁵⁶

A légió főparancsnoksága rövid debreceni tartózkodás után, január 23-a táján Nagyváradra tette át székhelyét, ahol viszonylag nyugodt körülmények között tudta folytatni a toborzás és a szervezés munkáját. A toborzást egyrészt a főparancsnokság által megbízott toborzó tisztek végezték, másrészt némely századparancsnok is megbízta valamely tisztjét, hogy toborozzon a század létszáma kiegészítése érdekében. A már említett Gravogel György toborzó tiszt 43 fővel vonult be Nagyváradra február közepe táján.⁵⁷ A Bécsi Légióból átlépett Uetz Antal⁵⁸ Nagykárolyban, Szatmáron, Kolozsvárott, Szamosújváron, Désen és Marosvásárhelyen toborzott. Nagykárolyban mintegy 40 embert sikerült beszerveznie. Az innen küldött jelentése szerint igen sok nő jelentkezett katonai szolgálatra.⁵⁹ Toborzó útja nem volt különösen eredményes. Nagykárolyban és Szamosújváron megelőzték őt a tiroli vadászok, akik — jelentése szerint — Nagykárolyban körülbelül 100 főt toboroztak,⁶⁰ a többi városban pedig azért nem volt sikeres a toborzás, mert csak napi 8 krajcár zsoldor ígérhettek a jelentkezőknek. Csányi László kormánybiztos ugyanis csak azzal a feltétellel engedélyezte a toborzási plakátok szétosztását, ha feltüntetik azokon, hogy a legénység zsoldja azonos a

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo. 13/543.

⁵² Uo.

⁵³ *Gelich Richárd*: i. m. 3. köt. 48. o.

⁵⁴ HL. 1848/1849. 21/453.

⁵⁵ Reichhart százados Pesten tervezte a század kiegészítését. (HL. 1848/1849. 21/453.)

⁵⁶ HL. 1848/1849. 21/333.

⁵⁷ Uo. 13/248. — Gravogel később a 4. század századosa lett, majd önálló toborzást folytatótt Somosival együtt egy új német alakulat megszervezésére.

⁵⁸ Bécsben született 1824-ben. A Bécsi Légió egyik alapítója volt és 3 hónapig szolgált itt. 1848. december 26-tól főhadnagyként az 1. honvéd vadászrezd tagja volt, majd 1849. február 23-án belépett a Német Légióba. Itt a 6. század parancsnoka lett, majd később a 2. zászlóalj. Polgári foglalkozására nézve újságíró volt.

⁵⁹ HL. 1848/1849. 17/112.

⁶⁰ Uo.

honvédek zsoldjával.⁶¹ A legkiterjedtebb és legeredményesebb toborzó munkát Philipp Korn főhadnagy végezte. Február 16-a és 20-a között Gyulán toborzott. A toborzás eredménye 25 fő volt. Gyuláról Szegedre tette át működése színhelyét, ahol Batthyány Kázmér kormánybiztos engedélyezte a toborzást a légió számára. Korn itt az újoncok megnyerése mellett az osztrákoknak átadott Eszékéről visszatérő szökött katonákat is szervezte. A toborzás igen sikeresen folyt. Február 27-én már 51 újoncot indított el Nagyváradra, akik igen lelkesedtek a szabadság ügyéért.⁶² Március 2-án és 6-án újabb 30—30 fős csoport indult útnak, majd 9-én a negyedik és egyúttal utolsó szállítmány.⁶³ Szeged után Debrecenben folytatta a toborzást, ahol igen sokan jelentkeztek,⁶⁴ azonban Stein Miksa ezredes-főhadsegéd a kormány nevében megtiltotta a toborzást és agyonlövással fenyegette, Pichler térszázados pedig arra szólította fel, hogy menjen az ország bármely részébe, toborozzon Egerben, Miskolcon vagy Kassán, Debrecenben azonban ne.⁶⁵ Korn megfogadva a tanácsot, április 13-án már Egerben toborzott, azonban igen gyenge eredménnyel, mivel a honvédeknek megtiltották, hogy a Német Légióba lépjenek, a fiatalok pedig beálltak gerillának.⁶⁶ Eger után Miskolcon és Kassán folytatott még toborzást áprilisban és májusban több-kevesebb eredménnyel. A toborzott újoncokból Kassán alakult meg egy 140 főből álló század, amely a hadi kiképzés mellett az őrség nélküli város biztonsági szolgálatát is ellátta.⁶⁷ Szintén Miskolcon, de főként a Szepességben toborzott a Görgei által a légió parancsnokává kinevezett Weiss százados⁶⁸ számára Mistelbauer főhadnagy, akit azonban Korn közbenjárására újból sikerült megnyerni a Giron-féle légiónak, és csak az utasítást várta, hogy 120 főnyi újonccsapatával csatlakozzék.⁶⁹ Kornnak nagy reményei és elképzelései voltak a felső-magyarországi toborzást illetően. A Szepességben 500 német ajkú toborzására számított,⁷⁰ a főparancsnokságnak pedig azt javasolta, hogy helyezze át a székhelyét Felső-Magyarországra, és ebben az esetben ezernyi önkéntes jelentkezik a Deutscheimer és a Kaiserjäger alakulatokból.⁷¹

61 Uo. 22/554.

62 Uo. 15/274.

63 Uo. 16/221.

64 Uo. 20/212.

65 Uo. 20/77.

66 Uo. 21/33.

67 Uo. 32/447.

68 A bécsi nemzetőrség parancsnokának, Messenhausernek volt az adjutánsa a bécsi felkelésben.

Weiss századosi és parancsnoki kinevezéséről Reichhart százados tett jelentést a légió főparancsnokságának, Weiss százados alakulata részt vett a gödöllői és váci ütközetekben. Ez utóbbi csatában a 34. honvédszázalóval együtt az ellenség állásainak megrohamozására kaptak parancsot, amit sikeresen végrehajtottak. Roham közben 15 emberük elesett, 10 pedig megsebesült, köztük maga Weiss is. (HL. 1848/1849. 24/353.)

Az alakulat legmagasabb létszáma 161 fő volt és magját feltehetően az 1. század alkotta. A toborzással megbízott Mistelbauer főhadnagyhoz intézett utasításában Weiss százados megemlíti, hogy légiójának létszáma különböző csatákban való részvétel, kilépések és a be-tettségük következtében nagy mértékben lepadt, és 80-tól 200 főnyi kiegészítésre van szükség.

Április végén a bányavárosokban tevékenykedő Görgei Armin portyázó csapatához tartozott az alakulat. (HL. 1848/1849. 23/286.)

69 HL. 1848/1849. 24/128. — Mistelbauer a toborzott újoncaival végül is Weiss alakulatához vonult be.

70 A magyarországi németek közül a szepességi polgárság vett legtevékenyebben részt a magyar szabadság kivívásáért folytatott harcban. (Vö. Pukánszky Béla: Német polgárság magyar földön. III. fejezet.)

71 HL. 1848/1849. 24/128.

A Német Légión toborzó tisztjei nem tartották be az OHB ama rendelkezését, amely szerint csupán a Bécsből menekülteket, illetőleg az ország területén ideiglenesen tartózkodó, katonai szolgálatra nem kötelezhető németeket toborozhatják. Igen nagy számban toboroztak magyarokat és szlávokat is. Philipp Korn április 27-én 43 magyar ajkú újoncot küldött Nagyváradra az 5. és 6. század feltöltésére.⁷² Kassán május hóban 75 magyar és szláv nyelvű újonca volt, akiket a honvédsereg német ajkú katonáival akart kicserélni.⁷³ Stein Miksa ezredes-adjudtáns április 25-én jelentést küldött Kossuthnak, amelyben amellé, hogy Giront kalandornak nevezte, azzal a váddal illette, hogy germanizálja a magyarokat azáltal, hogy csupa magyart toboroz a Német Légióba, zömében 14—16 éves fiúkat, akik nem bírják elviselni a háborúval járó fáradságokat. Igen rossz volt a véleménye a légión tisztikaráról, valamint a fegyelméről is. Javaslatá az volt, hogy ne csak mindennemű toborzást tiltsa meg Kossuth Gironnak, hanem a légión parancsnokságát is tegye lehetetlenné a magyar vezényleti nyelv bevezetésével.⁷⁴ Részben a légión elleni több helyről érkező panasz hatására, részben pedig a toborzási feltevélek be nem tartása miatt, Kossuth arra utasította május 17-én a hadügyminisztériumot, tiltsa meg a légión számára a toborzást.⁷⁵

Az ország különböző részein foganatosított toborzások eredményeként a légión állománya a decemberi 227-es létszámhoz viszonyítva a betiltás napjáig igen jelentős mértékben megnőtt.

A hadügyminisztériumhoz április 13-án felterjesztett jelentés szerint a következő volt a légión szervezeti felosztása és létszáma:⁷⁶

I. zászlóalj

1. század	kb.	170 fő
2. század	kb.	150 fő
3. század	kb.	130 fő
4. század (vagy fekete mesterlövészek)	kb.	120 fő
5. század		130 fő
6. század		120 fő
Összesen:	kb.	820 fő

II. zászlóalj

1. század (vagy 7. mesterlövész század)	100 fő
2—3. század (vagy 8—9. század)	szervezés alatt.

A feltüntetett századok az 1. és 2. kivételével Nagyváradon alakultak meg.⁷⁷ Az áprilisban még csak szervezés alatt álló 7. és 8. század zömét

⁷² Uo. 24/353.

⁷³ Uo. 29/278.

⁷⁴ Uo. 24/125.

⁷⁵ Kossuth Lajos Összes Munkái, XV. köt. 188/b, 337—338. o. — Kossuth attól tartott, hogy a külföldi vezényszavak és más nemzetiségű csapatok számára nyújtott kiváltságok akadályozzák a honvédség egységének és magyar jellegének a kialakulását.

⁷⁶ HL. 1848/1849. 21/335, 39/353 f.

⁷⁷ A 3. század szervezését csak megkezdeni tudták Pesten.

a légióhoz csatlakozott Bécsi Légió tette ki.⁷⁸ A Német Légió szervezésének további alakulására és teljes nagyságára nincsenek részletes adatok,⁷⁹ annyi azonban ismert, hogy Pest visszafoglalása után megkezdték, illetőleg folytatták a toborzást a II. és a III. zászlóalj számára, melyeknek teljes szervezését körülbelül május végére, június közepére várták.⁸⁰

A légió létszáma növelésének a toborzás bár a legfőbb, de csak egyik útját jelentette. Egy másik, nem lebecsülendő útja, a hadifogságba jutott osztrák katonák átállása volt. Az átálló hadifoglyok számát nem lehet pontosan megállapítani, több jelentésből azonban arra lehet következtetni, hogy számuk nem volt jelentéktelen. A légió 1. zászlóaljába beosztott átálló hadifoglyokra a légió iratai között csak egy konkrét adat van. A nagyváradi várparancsnokság 10 olyan osztrák hadifogoly nevét közölte a légió főparancsnokságával, akik önként felajánlották, hogy küzdenek az általános szabadságért.⁸¹ Hogy számuk ennél lényegesen több volt, azt Josef Obermayer századosnak⁸² Gironhoz küldött jelentése bizonyítja. Nevezett ugyanis azt panaszolta, hogy a cs. kir. hadseregéből nagy számban átlépett hadifoglyokkal tisztelt hiányában nem tud mit kezdeni.⁸³ A 2. és 3. zászlóaljba beosztott volt hadifoglyok létszáma majdnem teljes pontossággal megállapítható a hadügyminisztériumba küldött jelentésekből.⁸⁴ Számuk mintegy 292 fő volt, ami a két alakulat létszámának 36⁰/₀-át tette ki.⁸⁵ Természetes, hogy a hadifoglyok ilyen arányú részvétele a légió felhígításához, a harci szellem és a fegyelem fellazulásához vezetett, amire a légió parancsnoksága több ízben hivatkozott is.

A légió teljes összetételére nemzeti hovatartozás, illetőség, foglalkozás és életkor szempontjából bár nincsenek pontos adatok, azonban a 2. és 4. századról igen részletes kimutatások állnak rendelkezésre.⁸⁶ Ezeknek segítségével pontos képet lehet nyerni a két század összetételéről, amely kisebb-nagyobb eltérésekkel az egész légió összetételét is tükrözi.

Stein ezredes Kossuthoz intézett jelentésének ama vádja, hogy a légió főként 14—16 éves fiúkat toboroz, a kimutatás alapján megállapíthatóan nélkülözötte a tárgyilagosságot. Tizenhat évesnél fiatalabb egy

⁷⁸ HL. 1848/1849. 21/335.

⁷⁹ Az osztrák hadbíróóság 1400—1500 főben jelölte meg a légió létszámát Giron peranyagában. (HL. cs. kir. pesti haditörvényszék, 1849—2/217.)

⁸⁰ HL. 1848/1849. 28/412. — Lányi Károly fővadász és toborzóparancsnok egy feltehetően június hóból származó jelentése szerint Pesten 600 embert toboroztak a légió számára. (HL. 1848/1849. 29/276.)

⁸¹ HL. 1848/1849. 17/315.

⁸² Pozsonyban született 1825-ben. A május elején Pestre távozó Giron feltehetően őt bízta meg a nagyváradi ügyek intézésével.

⁸³ HL. 1848/1849. 50/92.

⁸⁴ OL. Honvédelmi Minisztérium ált. iratok, 1849:20 311. — A jelentést Schweidel tábornok terjesztette fel a hadügyminisztériumban.

⁸⁵ Az átállt hadifoglyok számát közvetett módon lehet megállapítani. A 2. zászlóaljnak június 13-ai, a zászlóalj belföldi tagjairól készült hivatkozott jelentése 107 nevet tartalmaz, míg a létszámot 323 főben jelölték meg. Hogy a két létszám különbséget kitevő 216 fő hadifogoly volt, azt a névsor végén található következő megjegyzés bizonyítja: „Die übrige zum Stand gehörende Mannschaft ist als Kriesgefangene vom hohen Kriegsministerium zum Bataillon eingereicht.” A 3. zászlóalj 180 főt kitevő külföldi származású tagja közül 76 a császári hadseregben szolgált, tehát valószínűleg hadifogságba estek és utána beléptek a légióba.

⁸⁶ HL. 1848/1849. 29/353a. — A felhasznált kimutatásban a két század összlétszáma 284 fő, mivel azonban kilenc személynél hiányosak voltak az adatok és a 2. századnál 1 markotányosnó is volt, a statisztika összeállításánál csak 274 fő adatait lehetett figyelembe venni.

század állományában sem található. A 2. században egy 16 és egy 17 éves légionista szolgált, a század katonáinak átlagos életkora pedig 28 év körül mozgott. (A legfiatalabb 16, a legidősebb pedig 56 éves volt.) A 4. században 6—6 fővel voltak képviselve a 16—17 évesek, az átlagkor pedig 22 év.

Megalapozottabbnak bizonyult Stein másik vádja, hogy a Német Légió magyar nemzetiségűeket is toboroz. A 4. század 112-es létszámából 18 fő (16%) magyar nevű volt.⁸⁷ A 2. század 162 légionistája között kevesebb, csak 9 (5%) magyar nevű található.

A kimutatás alapján megállapítható, hogy a harcosok zöme illetőség szempontjából magyarországi volt, azonban — különösen a 2. században — igen szép számban találhatunk külföldi illetőségűeket is.

A 4. század illetőség szempontjából a következő képet mutatja:

1. Magyarország	96 fő	84%
2. Németország	4 fő	4%
3. Ausztria	5 fő	5%
4. Morvaország	2 fő	2%
5. Galícia és Lengyelország	4 fő	4%
6. Horvátország	1 fő	1%
Összesen:	112 fő	100%

Míg a 4. század gerincét a magyarországi illetőségűek alkották és a külföldiek csupán 16%-át, addig a 2. században az állomány 55%-át a külföldiek tették ki.⁸⁸

A 2. század megoszlása illetőség szerint:

1. Magyarország	73 fő	45%
2. Németország	33 fő	20%
3. Ausztria	32 fő	20%
4. Cseh- és Morvaország	20 fő	12%
5. Svájc	1 fő	1%
6. Belgium	1 fő	1%
7. Horvát—Szlavonország	2 fő	1%
Összesen:	162 fő	100%

A légió tisztikara április hóban a főparancsnok Gironon kívül 17 főből állott. Mészáros Lázár hadügyminiszter április 18-án a következőket nevezte ki:⁸⁹

századosa: Reichhart Jakabot, Uetz Antalt, Klein Viktort, Kallmann Károlyt;

főhadnaggyá: Obermayer Józsefet, Andre Károlyt, Bellovits Jánost, Zeitz Frigyest, Preissl Vilmost;

főhadnaggyá és segédtsitté: Hutter Józsefet;

főhadnaggyá és számvető tsitté: Korn Fülöpöt;

⁸⁷ A magyar nevek között olyanok találhatók a légióban, mint: Farkas, Juhász, Mészáros, Gelei, Vas, Kiss, Szilágyi, Szabó, Bajusz, Gölöncsér stb.

⁸⁸ Hasonló képet mutat a 2. és 3. zászlóalj összetétele is. A két zászlóalj személyi állományának 59%-át tették ki a külföldiek, akiknek mintegy 73%-a Ausztriából, Cseh-, Morva- és Lengyelországból származott, a többi pedig Európa legkülönbözőbb országaiból.

⁸⁹ Közlöny, 1849. 84. sz.; HL. 1848/49. 22/556.

hadnagyá: Poppera Ferencet, Winkler Edét, Naher Ferdinándot, Fendl Józsefet, Friedler Hermannt és Dunst Ferencet.

A 17 tiszt közül 10 magyarországi születésű volt, 3 Bécsből származott, 4 pedig Németországból. Korábbi foglalkozásukat tekintve feltűnően sok közülük a technikus (6 fő), négyen hivatásos katonák voltak, két orvostanhallgató volt közöttük, továbbá egy-egy joghallgató, író, újságíró és magánzó. Átlagos életkoruk 27 év volt.⁹⁰

A légió tagjai — kevés kivételtől eltekintve — a polgári osztályhoz, annak alsó és középső rétegéhez tartoztak. A két század gerincét a kézművesek, iparosok alkották.⁹¹ Emellett eléggé jelentős volt az értelmiségiek⁹² és a hivatásos katonák részaránya, ezzel szemben igen alacsony a földműveseké. A fentiekben kívül gyárosok, kereskedők és magánzók is szolgáltak a légióban,⁹³ valamint a legkülönbözőbb foglalkozású egyének.⁹⁴

A két század állományának foglalkozás szerinti összetétele a következő:

1. Értelmiségi, művész, műszaki, tanuló	35 fő	13 ⁰ / ₀
2. Kézműves, iparos, munkás	128 fő	46 ⁰ / ₀
3. Katona	54 fő	19 ⁰ / ₀
4. Gyáros, kereskedő, magánzó	21 fő	8 ⁰ / ₀
5. Földműves, gazdálkodó	9 fő	3 ⁰ / ₀
6. Egyéb foglalkozású	27 fő	11 ⁰ / ₀
Összesen:	274 fő	100 ⁰ / ₀

A légió nagyobbik részét, a Nagyváradon kiképzett és felszerelt századokat (a 3., 4., 5., 6. és 7. századokat) szervezésük sorrendjében Arad, Bihar, Hunyad, Kolozs és Alsó-Fehér megyékben vetették be a szabadságharc ellen felkelő román csapatokkal szemben. Az elsőként megszervezett 3. század Cserey alezredes utasítására február 12-én indult el Belényesre Medvenich százados vezetésével. Szolgálati szempontból Weber őrnagy parancsnoksága alá tartozott.

Weber őrnagy kezdetben igen elismerően nyilatkozott a századról, és féltelmet nem ismerő és hidegvérű magatartását a haza iránti különleges

⁹⁰ OL. Honvédelmi Minisztérium ált. iratok, 1849:10 313. — Bellovits János polgári foglalkozása nincs feltüntetve a kinevezési okmányon.

⁹¹ A kézművesek, iparosok nagy része nem letelepedett, önálló műhellyel rendelkező mester volt, hanem vándorló segéd. Erre lehet következtetni abból a tényből, hogy a 2. század 74 kézműveséből 22-nek volt vándorkönyve. A 2. század létszámának 74⁰/₀-át, a 4-nek pedig 47⁰/₀-át tették ki az iparosok.

Szinte valamennyi szakma képviselve volt. A két században a következő szakmák szerepeltek: aranyműves 2, asztalos 11, ács 1, bádogos 1, bányász 2, bognár 1, borbély 3, bőrös 2, cipész 11, cukrász 2, esztergályos 1, fazekas 2, festő 4, gépész és lakatos 11, gipszmunkás 1, kádár 1, keféző 2, kesztyűkészítő 1, keményseprő 1, kovács 4, kőfaragó 2, kőműves 2, könyvkötő 1, közsörüs 1, kötélgyártó 5, mészáros 4, molnár 2, nyomdász 7, órás 2, pék 7, puskaműves 1, selyemfestő 1, szabó 11, szappanfőző 2, szíjgyártó 1, szűcs 2, takács 3, tetőfedő 1, tükészítő 1, üveges 3, vésnök 1, vasöntő 1.

⁹² Az értelmiségi foglalkozások képe is igen tarka volt. Az értelmiségi foglalkozásúak a 4. században a létszámnak csak 6⁰/₀-át tették ki, a 2-ban azonban 18⁰/₀-ot.

A két században a következő értelmiségi foglalkozások voltak: akadémista 4, bölcsész-hallgató 1, építész 1, gyógyszerész 1, író 1, jogász 2, képfestő 2, mérnök 1, orvos és orvostanhallgató 9, színész 1, tanuló 5, technikus 4, zenetanár 1.

⁹³ Három gyáros, 1 nagykereskedő, 12 kereskedő, 3 kereskedősegéd és 3 magánzó tartozott a két század állományába.

⁹⁴ Ezek között volt: erdész, futár, hajós, hangszerkészítő, kertész, kocsis, műlovas, pincér, szállító, szolga, tűzoltó, vadász, vendéglős, zongoramester és urasági inas.

szolgálatnak minősítette.⁹⁵ Ugyancsak nagy elismeréssel nyilatkozott a Weber őrnagyot követő új parancsnok, Csutak Kálmán is.⁹⁶ A századot csapatai példaképének tekintette, a harcosokat pedig fegyelmezett katonáknak, derék és szolgálatkész hazafiaknak tartotta.⁹⁷ Csakhamar módja nyílt a századnak arra, hogy bebizonyítsa, Csutak őrnagy jó véleménye nem volt tévedés. A soborsini és tarnovai ütközetekben igen vitézül harcoltak az osztrákok, illetőleg a románok ellen.⁹⁸ Különösen a március 5-i soborsini ütközetben tüntette ki magát a 3. század oly módon, hogy Csutak őrnagy a legnagyobb elismerés hangján nyilatkozott róla Gironnak.⁹⁹ A 3. századot a szervezés előrehaladtával csakhamar követte a többi is a románok elleni hadjáratban. Marzsó alezredes¹⁰⁰ sürgős kérelmére Csányi kormánybiztos arra utasította Cserey alezredest, hogy a Királyhágó és Kolozsvár közötti szakaszon csoportosuló románok ellen rendeljen ki 2 darab 3 fontos ágyút a Német Légio egy századának biztosítása mellett.¹⁰¹ A légio főparancsnoksága a 4., vagy fekete mesterlövész századot jelölte ki. A század Karl Andre¹⁰² főhadnagy vezetésével március 23-án érkezett Bánffyhunyadra, majd rá két napra folytatta menetét Marzsó alezredes parancsa alapján a Kolozsvártól nem messze fekvő Létára, hogy megerősítse az ott tartózkodó magyar katonaságot a 4000 főnyi román felkelő ellen.¹⁰³ Az 5. és 6. századot¹⁰⁴ április 27-i parancssal rendelte ki a hadügyminisztérium Réz- és Körösbányára a 16. honvédszászlóalj 2. századának felváltására. Ezt az utasítást a május 5-i újabb parancs olyképpen módosította, hogy a század ne Rézbányára menjen, hanem Halmágyon keresztül Brádra, ahol Hatvani őrnagy parancsnoksága alá kerül.¹⁰⁵ A légio utolsó százada, mely részt vett a románok elleni harcban, a 7. volt. A század Burmann hadnagy vezetésével május 19-én érkezett meg Bánffyhunyadra, ahol azt a feladatot kapta, hogy a Kemény ezredes által megtámadott románok visszavonulási útját zárja el.¹⁰⁶

A románok ellen kivezényelt századok legénységének magatartásáról, fegyelmezettségéről, az ellenséggel szembeni bátor helytállásáról kez-

⁹⁵ HL. 1848/1849. 14/60. — A század és Weber őrnagy közötti jó viszony csakhamar megromolhatott, Medvenich százados egy jelentéséből ugyanis kiderül, hogy schwarzgelbnek nevezték őket. (HL. 1848/1849. 15/360.)

⁹⁶ 1815-ben született Makón. 1848. október 1-én hadnaggyá nevezték ki, majd Nagyváradra rendelték a 27. zászlóalj megszerzésére, Ugyanitt főhadnagy, százados, majd őrnagyként a zászlóalj parancsnoka lett. Április 1-én alezredessé nevezték ki. Bem parancsnoksága alatt részt vett a nagyszebeni, nagyszelindeki, vízaknai és más ütközetekben. Februárban dandárparancsnoki minőségben az erdélyi határokhoz vezényelték zászlóaljával a felkelő románok lefegyverzésére.

⁹⁷ 1850. február 28-án az aradi hadbíróság golyó általi halálra ítélte, amit Haynau nehéz vassal szigorított 16 évi sáncmunkára enyhített, majd később 16 évi várfogságra változtatták át.

⁹⁸ HL. 1848/1849. 15/361.

⁹⁹ HL. 1848/1849. 16/438.

¹⁰⁰ HL. 1848/1849. 16/519. — Csutak őrnagy — Obermayer százados szerint — többre értékelt 1 század légionistát, mint 2 század honvédot (HL. 1848/1849. 24/540.).

¹⁰¹ 1848 decemberében vezényelték ki egy nemzetőr alakulattal a felkelő románok ellen.

¹⁰² HL. 1848/1849. 17/523. — Cserey alezredes március 19-én küldte el parancsát a légio főparancsnokságának.

¹⁰³ Bécsben született 1827-ben. Tagja volt a bécsi Akadémiai Légiónak. Korábbi foglalkozása technikus volt. A minősítés szerint igen megfelelő katona.

¹⁰⁴ HL. 1848/1849. 18/296. — A század Haller nemzetőr őrnagy parancsnoksága alá került.

¹⁰⁵ Az 5. század parancsnokává Preissl főhadnagyot, a 6. század parancsnokául pedig Kallmann főhadnagyot nevezték ki a légio főparancsnoksága.

¹⁰⁶ HL. 1848/1849. 26/260.

¹⁰⁷ HL. 1848/1849. 29/352. — A század létszáma alacsonyabb volt a többinél, a szervezési utasításban megállapított 120 fős keret helyett csak 103 főből állt.

detben valamennyi parancsnok elismerően nyilatkozott, azonban a nehéz, szokatlan terep miatt megerőltető szolgálat, a hiányos felszerelés, a rossz ellátás,¹⁰⁷ az alacsony zsold,¹⁰⁸ de nem utolsó sorban néhány tiszt vezetésre való alkalmatlansága¹⁰⁹ következtében nemsokára a rendbontás és fegyelmezetlenség komoly hibái mutatkoztak meg. Különösen Medvenich százados magatartása ellen volt sok panasz beosztottjai részéről. Nevezett gyáva viselkedése, erkölcsstelen magatartása és dorbézolása tisztársai felháborodását váltotta ki és kijelentették, hogy nem szolgálnak vele együtt.¹¹⁰ Fellépésük hatására Medvenichet elmozdították beosztásából, és a fegyelem megszilárdítása céljából a légió főparancsnoksága az addig igen hősiiesen viselkedő, több dicséretben és kitüntetésben részesülő Klein Viktort nevezte ki a románok ellen harcoló 3 század parancsnokává.

Különösen az abrudbányai véres események kapcsán érték súlyos vádak a légiónak azt a három századát, amely tagja volt annak a seregnek, amellyel Hatvani őrnagy — aki a románokkal folytatott tárgyalás állásáról a kormány tájékoztatására Debrecenbe utazó Csutak őrnagy távollétét felhasználva — bűnös módon megtámadta a már megegyezésre hajlamos románokat.¹¹¹ A 3. században zendülés tört ki amiatt, hogy Liptay őrnagy Klein Viktor századost¹¹² némely rendetlenségéért megfenyítette, és nevezett százados a zendülést még csak bújtogatta.¹¹³

¹⁰⁷ Klein Viktor címzetes százados március 23-án azt jelentette Körösbányáról Gironnak, hogy a legénység fele mezítláb jár, mert a hegyvidék tönkretette a lábbelit. A pótlás igen lassú lehetett, mert egy hónappal később, április 25-én, ismételten lábbeli és ruházat kiutalását kérte az elhasznált helyett.

A rossz fegyverekre Karl Andre főhadnagy panaszkodott. Ugyancsak 6 április 7-i jelentésében a szokatlan hegyi levegő mellett a rossz ellátásban látta a nagyszámú megbetegedések okát.

¹⁰⁸ A zsoldkérdés egyik fájó pontja volt a légiónak. Kívánságuk az volt, hogy a légionisták napi 16 krajcár zsoldot kapjanak, ezt azonban a magyar kormány nem engedélyezte, nehogy emiatt elégedetlenség keletkezzék a honvédseregben, ahol a honvédek csupán napi 8 krajcár zsoldban részesültek.

Az Erdélyben harcoló legénység napi 8 krajcárért nem akart továbbra is Erdélyben maradni. A parancsnokság engedélyezte az elvonulásukat, mivel azonban a legénység fenn akarta tartani a légió becsületét, oly határozatot hoztak, hogy a légió főparancsnokságának további utasításáig nem fogadnak el pénzt, hanem napi 1/2 font hússal és kenyéradaggal továbbra is helyükön maradnak. Különösen azt sérelmezte a légió, hogy a tirolli vadászok a toborzások alkalmával 24 forint foglalt és napi 16 krajcár zsoldot ígértek, minek következtében az újoncok szívesebben álltak közéjük, mint a Német Légióba, mely csak napi 8 krajcárt tudott biztosítani.

Az elégedetlenséget még csak fokozta az, hogy a légión belül sem volt egységes a zsold. A Görgei parancsnoksághoz tartozó századok legénysége megkapta a 16 krajcárt, a többi azonban nem.

¹⁰⁹ HL. 1848/1849. 27/251.

¹¹⁰ Csutak Kálmánnak Kossuthhoz küldött jelentéséből más kép rajzolódik ki Medvenich századosról. Csutak így jellemzést adott róla: „... hazám és nemzetemnek soha jobb s bártabb s hűebb, valamint elszántabb őszinte katonát nem óhajtok...” (OL. Honvédelmi Minisztérium ált. iratok. 1849:7979). A század és parancsnoka közötti ellentét okát az utóbbi magyar nemzetiségében látta. A fenti jellemzésnek némiképpen ellentmond az „Aradi fogásom alatt írt adatok az 1848/49. évi szabadságharc, különösen az Erdély havasai ellen vezetett hadjáratról” című visszaemlékezésében róla adott kép (114. o.), mely szerint Medvenich igen nyers és durva ember volt, és ezért a század legénysége két ízben is meg akart szökni.

¹¹¹ Gelich Richárd bár négy századról tesz említést, valószínűbb, hogy csupán három század volt ott. Ezt valószínűsíti az, hogy a légió iratai között csak a 3., 5. és 6. századnak van vesztéségi kimutatása, és Giron Péter is a magyar hadügyminisztériumhoz intézett június 20-i jelentésében a fenti századokról tesz csak említést. Gracza 600 főre teszi a légionisták számát.

¹¹² Mosonban született 1819-ben. Négy évig a Károly főherceg gyalogságnál teljesített szolgálatot. Utolsó rendfokozata őrmester volt. A szabadságharcban parancsnokai bátorságát több ízben kiemelték.

¹¹³ A zendülésről Hatvani őrnagy tájékoztatta a légió főparancsnokságát május 14-én. A vétesként feltüntetett Klein százados a hadügyminisztériumnak küldött jelentésében másrészt számolt be az eseményekről. Klein gyávasággal vádolta Liptayt és azzal, hogy május 8-án

A Hatvani első balszerencsés kimenetelű fellépése után erősítésül küldött két német század fegyelmi helyzete sem volt jobb az előbbinél: egymásra fogtak fegyvert.¹¹⁴ Simonffy alezredes¹¹⁵ vádja még súlyosabb volt, egyenesen a Német Légiót okolta azzal, hogy fegyelmetlenségével előidézőjévé vált a románok leverésére kirendelt magyar sereg vesztének.¹¹⁶ Hatvani esztelen támadása következtében a magyar sereg vesztése csaknem 5450 fő volt,¹¹⁷ és a légio három százada is csaknem teljesen elvérzett. A 3., 5. és 6. század összesített 345 fős kivonulási létszámával szemben mindössze 137 fő tért vissza Nagyváradra, 208 légionista elesett.¹¹⁸ Klein százados megsebesült, Kallmann és Preissl¹¹⁹ századosok pedig, hogy meg ne szegjék esküjüket, mely szerint élve nem adják magukat ellenség kezébe, önkézükkel vetettek véget életüknek.¹²⁰

Kossuth Lajos Simonffy alezredes jelentése alapján május 29-én azt az utasítást adta a hadügyminisztériumnak, hogy a légio maradékát állítsa hadbírótság elé, oszlassa fel a sereget, és Gírontól vonja vissza a légio felállítására vonatkozó engedélyt.¹²¹

A légio szenthullásában — számos egyéb tényező mellett — nagy szerepe volt a főparancsnokság egységes, következetes irányítása hiányának, amely a századok szétszórtsága miatt nem valósulhatott meg, de Giron bábolnai sebesülése is akadályozta ennek létrejöttét. Felépülése után február 14-én kérte első ízben Kossuthtól, hogy a különböző csapatokhoz beosztott légioját összevonhassa.¹²² Ennek megvalósítása azonban eredménytelen volt annak ellenére, hogy a hadügyminisztérium háromszor is engedélyezte.¹²³ Az eredménytelenség láttára Giron a né-

visszavonulási parancsával kiszolgáltatta a románoknak Abrudbánya védtelen lakosságát, míg ő ezzel szemben századával parancs nélkül szembe szállt az ellenséggel, és a Liptaytól kapott parancs ellenére sem vonult vissza, nehogy a románok tönkretegyék a várost és lakóit kirabolják. Liptay őrmagy ezért csukatta le. (HL. 1848/1849. 27/452, 27/272.)

114 HL. 1848/1849. 27/452.

115 1790-ben született Újfalun. 1849 februárjában őrnagyként a bihari nemzetőrséghez került.

116 Kossuth Lajos Összes Munkái. XV. köt. 423–424. o. — A felelős személyek felelőssége csökkentésének nyilván nagy szerepe volt az erősen eltűzött állítás megszületésében. — Simonffy alezredes jelentése Kossuthnak a hadügyminisztériumhoz intézett utasításából ismert.

117 Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca. III. köt. 107. o.

118 Giron Péter a magyar hadügyminisztériumhoz intézett jelentésében csupán 70 légionista visszaérkezéséről tudott, akiknek nagy része sebesült volt. (HL. 1848/1849. 33/541.)

119 Pesten született 1821-ben. Tagja volt a nemzeti gárdának. Korábbi foglalkozása technikus volt. A minősítés szerint az erdélyi harcokban bátorságával tűnt ki.

120 Giron jelentésében utal arra, hogy a két megnevezett századoson kívül több tiszt is volt, aki élve nem adta meg magát az ellenségnek.

Ezt támasztja alá Gracza György is, aki ifj. Kemény István Fekete Könyv című munkájából a következőket idézi: „Tény, hogy a német légio tagjai, nehogy az oláhok kezébe kerüljenek, közös elhatározással egymást lövöldözték agyon.” (Gracza György: Az 1848–49-i Magyar szabadságharc története. Budapest, Lampel Róbert, 1894. IV. köt. 436. o.) — Gracza igen elismerően nyilatkozott a légio magatartásáról a május 9-i abrudbányai csatában. Véleménye szerint: „Ha nincs ott a vitéz német légio: elpusztul az egész sereg. Így azonban roppant erőfeszítéssel keresztülvágták magokat.” (Gracza: i. m. IV. köt. 433. o.)

Gelich Richárd — talán némi túlzással — némelyek gyávaságát az egész légióra vonatkoztatta. „E halálfejes hősöknek — írja — nem lett volna szabad megkegyelmeznii, és magától érthetőleg, kegyelmet el nem fogadni, de a légio nagy része már az első visszavonulási csatában elfogatta magát.” (Gelich R.: i. m. I. köt. 454. o.)

Az igazság valahol a két egymásnak ellentmondó vélemény között lehet, hiszen mind a bátor helytállásra, mind a megfutamodásra vannak adatok.

121 Az utasítás ama pontja, hogy a Bécsi Légio kivételével valamennyi német légiót fel kell oszlatni, ellentmond az utasításnak az oláhok ellen harcoló légio felosztásáról szóló részével, mely szerint csak a külországi német menekültek maradhatnak meg a Német Légiónál.

122 HL. Cs. kir. pesti haditörvényszék, 1849–2/217.

123 HL. 1848/1849. 29/353f.

met és lengyel légió egyesítésének a megvalósítására törekedett. E célból Romuald Zurovskin keresztül kapcsolatot teremtett Wysockival, aki örömmel fogadta a két légió egyesítésének tervét, azonban ezt csupán a magyar hadügyminisztérium engedélye alapján tartotta keresztülvihetőnek.¹²⁴ Ismeretlen okok miatt azonban ezt sem sikerült megvalósítani.¹²⁵ Wysocki mellett arra is tett kísérletet, hogy a légió egy testté összevonva Bem parancsnoksága alá kerüljön, és kérte, hogy járjon el a hadügyminisztériumnál az egyesítés ügyében.¹²⁶

A Giron ellen felhozott panaszok alapján Görgei márciusban vizsgálatot rendelt el ellene. A vizsgálat főként bábolnai szerepének a tisztázására szorítkozott, amit azonban feltehetően nem tudtak megnyugtató módon lezárni,¹²⁷ mert júniusban a hadügyminisztérium ama vádak alóli tisztázásra szólította fel, hogy Kocson miért szidta a kormányt, Bábolnán miért hagyta el önhatalmúlag a hadsereget,¹²⁸ továbbá arra utasította, hogy terjessze be a minisztériumba a légió felszerelésére és egyéb szükségletei fedezésére felvett összegekről a számadást.¹²⁹ Giron a vádak alóli tisztázása céljából ismételten hadbíróság összeállítását kérte,¹³⁰ azonban tárgyalásra az időpont többszöri kitűzése ellenére sem került sor.¹³¹ Giron a tárgyalások állandó elhalasztását személyes sérelemnek vette, és ezért a hadügyminisztériumból nyugdíjaztatását vagy elbocsátását kérte, hogy tovább tudja folytatni katonai pályáját.¹³² A hadügyminisztérium július 23-án hozzájárult a magyar hadseregből való elbocsátásához, és megszüntette az ellene indított eljárást is.¹³³

Hogy Giront személy szerint milyen felelősség terhelte a légióban bekövetkezett zavarokért, és hogy rendelkezett-e egy ilyen csapat vezetéséhez és irányításához szükséges katonai ismeretekkel, továbbá emberi magatartása alkalmassá tette-e a főparancsnoki szerep betöltésére, nehezen állapítható meg. Ami a katonai ismereteit illeti, valószínűnek látszik, hogy a porosz hadsereg tagjaként, valamint a francia idegenlégióban teljesített szolgálata idején szert tehetett ilyenekre, de a Görgei ellen szerkesztett gúnyirata is katonai dolgokban való tisztánlátásra enged következtetni.¹³⁴ Harctéren azonban nem adta ennek tanújelét, mivel — akár a bábolnai sebesülése, akár más okok miatt — nem vezényelte csapatait, habár a légió koncentrációja ügyében Kossuthoz intézett kérel-

¹²⁴ HL. 1848/1849. 21/339.

¹²⁵ Giron még július 12-én is az egyesülésre tett javaslatot Wysockinak, mivel — véleménye szerint — a Német Légiónak az ő főparancsnoksága alá helyezése lenne az egyedüli eszköz arra, hogy Németországot ne érje sérelem a magyar kormánynak a légiót feloszlato rendelkezése miatt (HL. 1848/1849. 32/336).

¹²⁶ HL. 1848/1849. 29/353f. — Bem állásfoglalása az ügyben nem ismert.

¹²⁷ Ensel tábori főhadbíró március 24-én terjesztette fel Görgeinek a vizsgálat tanúvallomási jegyzőkönyvét.

¹²⁸ HL. 1848/1849. 32/12.

¹²⁹ Uo. 32/10.

¹³⁰ Uo. 30/371, 33/541, 34/483.

¹³¹ Uo. 36/72.

¹³² Uo.

¹³³ Uo. 39/201.

¹³⁴ HL. 1848/1849. 50/11. — A gúnyiratban hibáztatja Görgeit, amiért a megvert osztrák sereg üldözése helyett Budát ostromolta, holott az üldözés megteremtette volna a különböző Habsburg-ellenes erők összefogásának a lehetőségét, ami feltétlenül a Habsburg-ház bukását vonta volna maga után.

mében arra tett ígéretet, hogy a csapatok összevonása után február végén átveszi felettük a parancsnokságot, és az ellenség ellen vezeti őket.¹³⁵

Emberi magatartására vonatkozóan is ellentétesek az adatok. Tisztjei jelentéseiből és irataiból az derül ki, hogy — egy-két kivétellel — nemcsak szerették, hanem végtelenül tisztelték is, és atyjuknak tekintették. E ragaszkodást bizonyítja a 3. zászlóalj tisztikara is, amikor Giron leváltásakor annak közlését kérte a hadsereg-főparancsnokságtól, hogy a véleménye szerint ártatlan és Magyarország szabadságáért még az egészségét is feláldozó férfit, miért fosztották meg a légió főparancsnokságától?¹³⁶ Stein ezredes Kossuthhoz intézett már említett jelentésében — az előbbiekkal ellentétben — kalandornak nevezte, akinek Nagyvárad nyugodt élete jobban tetszik a harci zajnál.¹³⁷ Hasonló véleménye volt róla a feljelentést tevő Bergernek és Danzingernek, valamint Thomsdorf Ágostonnak is.¹³⁸ Giron életútja mozgalmasság szempontjából valóban életútja lehetett egy kalandornak is, meg egy szabadságharcosnak is. Nehezen képzelhető azonban el, hogy valaki csupán kalandorságból különböző forradalmakban és szabadságharcokban vegyen részt.¹³⁹ Megmaradt jelentései, parancsai és levelei is arról tanúskodnak, hogy írójuk a szabadság kedvelője és a zsarnokság s elnyomás gyűlölője volt. Az osztrákok a forradalom rendkívül tevékeny eszközének és a trón adáz ellenségének tartották, aki tanácsaival, fegyverrel és minden tevékenykedésével támogatta Magyarország elszakadását Ausztriától.¹⁴⁰ És ilyen tevékenységért az osztrák hadbíróóság csak egy büntetést ismert: a halált.¹⁴¹ Ha voltak is hibái és emberi gyengéi, ezek elenyészők voltak ahhoz az áldozathoz képest, amit a magyar szabadságért hozott, hiszen a legdrágábbat áldozta fel, amit ember csak feláldozhat: az életét.

Gironnak a főparancsnokságtól való megfosztásával egyidejűleg Görgei Thomsdorf őrnagyot utasította arra, hogy vegye át a légió főparancsnokságát.¹⁴² Thomsdorf¹⁴³ májusban egy portyázó csapat alakítá-

¹³⁵ HL. Cs. kir. pesti haditörvényesk, 1849/2/217. — A bábolnai esetet kivéve csak Budavár visszafoglalásakor vett részt harcban.

¹³⁶ HL. 1848/1849, 30/371.

¹³⁷ Uo. 24/125.

¹³⁸ Thomsdorf hadbíróági vallomásában azt állította Gironról, hogy jellemtelen ember, aki minden képesség híján van, és Magyarországon azért lett alezredes, mert Csányi László kormánybiztos különféle ígérekkel megnyerte a maga számára. A légió főparancsnokságától tudatlansága miatt fosztották meg.

¹³⁹ A bécsi felkelésen és a magyar szabadságharcon kívül feltehetően az 1830. évi belgiumi forradalomban is részt vett, ugyanis a Berger és Danzinger által felhozott vádak alóli tisztázás céljából szerkesztett beadványban azt írta önmagáról, hogy neve az antverpeni csatából is ismert (HL. 1848/1849, 6/381.).

¹⁴⁰ HL. Cs. kir. pesti haditörvényesk, 1849—2/217.

¹⁴¹ Gíront az osztrák hadbíróóság vagyonának elkobzása mellett kötél általi halálra ítélte, amit 1849. október 20-án a Neugebäude mellett (Holzplatz) reggel 1/2 órakor végrehajtottak.

Heinrich Ritter von Lewitschnigg Kossuth und seine Bannerschaft című munkájában azt írja róla, hogy kivégzésekor bátorsága csodálatos volt, lelki nyugalmát a legvégső pillanatig megőrizte, és mikor a kötelet a nyakába akasztották, még egyszer nyugodtan és barátságosan tekintett Woronieczkyre és Abancourtra, akik sorsában megelőzték őt.

¹⁴² HL. 1848/1849, 29/513. — Az utasítás kelte: május 24. Görgei már Thomsdorf főparancsnoki kinevezése előtt is támogatta azokat a német tiszteket, akik szemben álltak Gironnal. Weiss századost, aki Reichhart százados szerint kijelentette, hogy nem hajlandó Giron parancsnoksága alatt szolgálni, áprilisban a légió parancsnokává nevezte ki. (Nemcsak a teljes, több zászlóaljból álló egységet nevezték légiónak, hanem annak különböző, egymástól függetlenül tevékenykedő alegységeit is. Jelen esetben valószínűleg az 1—2. század parancsnokává történő kinevezéséről lehetett szó.)

¹⁴³ Thomsdorf Ágoston Gottinban (Mecklenburg-Schwerin) született. 1837-ben lépett kádéként a Miklós huszárokhoz. 1848 júniusában ezredével Brzezanyból Magyarországra jött.

sának tervét nyújtotta be Kossuthnak, aki azt igen felkarolta.¹⁴⁴ Kossuth Görgeihez küldött levelében vázolta a tervezett csapat szervezésére vonatkozó elképzeléseit. A sereg zömét a Pesten toborzott német újoncok alkották volna, kiegészülve a Győr megyében és a Bakonyban jelentkező önkéntesekkel. A tisztek és altisztek a Bécsi Légió 24 főnyi maradékból kerültek volna ki. A seregnek lovasokkal való ellátását Görgei feladatává tette.¹⁴⁵ A portyázó csapat megalakulására és tevékenységére nincsenek adatok. Valószínű, hogy a főparancsnokság átvétele után a toborzott önkénteseket a légió 2. és 3. zászlóaljához csatolták.¹⁴⁶

A sikeres pesti toborzások eredményeként június közepére jelentősen megnőtt a 2. és 3. zászlóalj állománya. A 2. zászlóalj — melynek parancsnoka Uetz Antal lett — összlétszáma tisztek nélkül 323 fő volt, közülük 216 külföldi. A 3. zászlóalj parancsnokává Reinfeldet nevezték ki, aki korábban a Bécsi Légió parancsnoka volt. E zászlóalj állománya 494 főre nőtt, közülük 180 volt a külföldi legionisták száma.¹⁴⁷ Pest városparancsnoka, Schweidel tábornok, a hadügyminisztériumnak küldött jelentésében a légió összállományaként 812 főt tüntetett fel, akik közül 510 magyarországi születésű. 302 fő pedig külföldi származású volt.¹⁴⁸ A két zászlóalj tagjai június 12-én gyűltek össze eskütételre¹⁴⁹ a Neugebäude egy termében Thomsdorf őrnagy, valamint a főtisztek jelenlétében.¹⁵⁰ Az esküt megelőzően ünnepélyesen kijelentették, hogy önkéntes elhatározásból reguláris katonákként akarnak Magyarországon a szabadság érdekében szolgálni és harcolni, s a honvédektől eltérő semmilyen megkülönböztető előnyre sem tartanak igényt. Kérésük csupán az volt, hogy német alakulatként tevékenykedhessenek német vezénylet alatt.¹⁵¹

Az eskütételről szóló jelentést Pest városparancsnoka azzal a záradékkal küldte tovább a hadügyminisztériumnak, hogy minél előbb kerüljön a légió az ellenség elé, mivel csak csekély helyőrségi szolgálatot látott el.¹⁵² Rövidesen intézkedések történtek a felszerelésre és kikép-

Letette az esküt a magyar alkotmányra, és részt vett a magyar szabadságharcban. 1849. május 10-én őrnaggyá nevezték ki, és ugyanezen hónap 24-én Görgei arra utasította, hogy vegye át Gírontól a Német Légió főparancsnokságát, s tisztsítsa meg a légiót a kalandoroktól. Thomsdorft inkább az események sodorták a szabadságért küzdő magyar hadseregbe, semmint a meggyőződése. Az osztrák hadbírósgón tett tanúvallomása szerint azt remélte, hogy Görgei békét köt az osztrákokkal. A hadbírósgó előtt azt kérte, hogy legalább altisztként maradjon meg az osztrák hadseregnél, mivel szívvel-lélekkel osztrák katona.

¹⁴⁴ Thomsdorf tervezetének címe: Ansichten über die Verwendung eines Streif-Corps, fliegendes Corps, dessen Thätigkeit namentlich auf die feindliche Grenze gerichtet ist.

¹⁴⁵ Kossuth Lajos Összes Munkái, XV. köt. 171/a, 311—312. o.

¹⁴⁶ 1849. május 2-án a Pester Zeitung 967. számában jelent meg Reichhart százados aláírásával egy belépési felhívás a légió gyalogságához. A Thomsdorf-féle portyázó csapat megalakításának tervénél nyilván ezekre a német ajkú újoncokra utalt Kossuth, hiszen a Giron-féle légió számára ekkor már tilos volt mindennemű toborzás, amit a hadügyminisztérium május 20-án Pestre is érvényesített.

¹⁴⁷ OL. Honvédelmi Minisztérium ált. iratok. 1849:20 311.

¹⁴⁸ Uo. 1849:21 753.

¹⁴⁹ Az eskü letételétől csupán néhányan vonakodtak, 22 fő nem akart szolgálatot teljesíteni.

¹⁵⁰ A két zászlóalj tisztjeinek száma Thomsdorfon kívül ekkor 25 fő volt, akikhez még 3 orvos járult.

¹⁵¹ OL. Honvédelmi Minisztérium ált. iratok. 1849:20 311.

¹⁵² Uo.

zésre is. Június 18-án a 3. zászlóalj 450 csappantyús puskát vett át az óbudai fegyverbizottságtól a légénység kiképzése céljából.¹⁵³ A légió feletti szemle megtartására Meszlényi ezredes kapott utasítást. Meszlényi ezredes a légiót tökéletesen felszereltnek találta, csupán köpenyben volt hiány. Fegyverrel való ellátottság szempontjából már rosszabb volt a helyzet. 310 puska hiányzott, 150 pedig használhatatlan volt, ami a légió akkor megadott 771 fős létszámához viszonyítva igen rossz arányt jelent. Ennek ellenére bármely órában elindíthatónak tartotta.¹⁵⁴ A hadügyminisztérium június 22-én kiadott rendelkezésével megszűnt a Német Légió elnevezés, valamint a június 12-i eskü letétele után használt Deutsche Honvéd elnevezés is, és 126-os számmal a honvédszászlóaljak közé iktatták.¹⁵⁵

Görgei azt jelölte meg Thomsdorf egyik feladatául, hogy tisztítsa meg a légiót a kalandoroktól, amit Thomsdorf saját állítása szerint el is ért azzal, hogy néhány izgatót eltávolított.¹⁵⁶ Hogy valójában sikerült-e visszaállítani a légió fegyelmét és harcértékét, kétséges. Aki maga is azt várta, hogy a magyar hadsereg megadja magát,¹⁵⁷ nemigen volt alkalmas e feladat végrehajtására.

A légióra ezután már csak igen gyér adatok vannak. Szemere Bertalan június 21-én arról számolt be Kossuthnak, hogy a Német Légiót egy gőzösön Bajára irányította,¹⁵⁸ június 25-án pedig Kossuth azt közölte a hadügyminisztériummal, hogy beleegyezik a légiónak Inczedy alezredes¹⁵⁹ által javasolt felosztásába.¹⁶⁰

A Német Légiót rövid fennállása alatt hősi helytállások és megingások, nagyszerű tettek és kicsinyes megnyilvánulások jellemezték. Tevékenysége mérlegének megvonásához azonban nem elegendő ezek egymás mellé állítása, hiszen a ma embere számára a ténylegesen nyújtott és nem lebecsülendő fegyveres támogatásnál sokkal nagyobb a magyar szabadságért küzdő Német Légió erkölcsi jelentősége. A magyar nép történelmét később oly tragikusan befolyásoló Németország másik oldalát mutatják meg, azt az oldalát, amely a szabadságért küzdött és az emberi haladás ügyét szolgálta.

A magyar szabadságharc bukása megfosztotta a Német Légió tagjait annak a reménynek a megvalósulásától, amiért fegyvert fogtak. Harcuk mégsem volt hiábavaló. Kiömlő vérük hozzájárult a magyar és az emberi szabadság virágának szárba szökkenéséhez, működésük pedig az azóta testvéri közösségben élő Magyar Népköztársaság és Német Demokratikus Köztársaság népe múltjának egyik haladó kapcsolatát jelenti, és jövőjének egyik összekötő kapcsává válik.

¹⁵³ Uo.

¹⁵⁴ Uo. 1849:21 753. — A szemle június 21-én vagy 22-én volt.

¹⁵⁵ Uo.

¹⁵⁶ HL. Cs. kir. aradi rendkívüli haditörvényszék, 1849—2/383.

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ Kossuth Lajos Összes Munkái, XV. köt. 327., 562. o.

¹⁵⁹ Májusban vette át a parancsnokságot a bihari honvédek és egy szabadcsapat felett, akikkel Vaskóhnál megszállva tartotta az erdélyi határt a benyomuló románokkal szemben. Ehhez a szabadcsapathoz tartozott a Német Légió is.

¹⁶⁰ Kossuth Lajos Összes Munkái, XV. köt. 346/c., 596. o. A felosztás valószínűleg csak a románok ellen harcoló alakulatokra vonatkozott, hiszen a II. és III. zászlóalj ekkor már a honvéd zászlóaljak közé tartozott.

ЯКАБ БЕМ:

ОРГАНИЗАЦИЯ НЕМЕЦКОГО ЛЕГИОНА И ЕГО ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЕ ВЕНГРОВ В 1848—1849 ГОДАХ

(Резюме)

В своей работе автор указывает на то, что в боях освободительной войны Венгрии 1848—1849 годов принимали участие также и бойцы уже подавленных к тому времени в Европе революций, которые поняли, что в Венгрии они сражаются против общего врага — произвола и тирании, и тем самым служат также и делу своего собственного народа.

Значительную роль среди борцов за свободу Венгрии играли германские народы, большинство которых после разгрома октябрьской революции в Вене искало прибежища в Венгрии. Одному из таких эмигрантов — Гирону Петеру Кошутом было поручено собрать их в Шопроне и организовать из них воинские части. В своем указе от 30 ноября Кошутом для немецкого легиона были обеспечены права, тождественные с венгерской армией, а бойцам после завоевания свободы было обещено венгерское гражданство, или же они могли поступить в венгерскую армию с тем воинским званием, до которого они дослужились к концу войны.

К середине декабря был сформирован легион в составе 200 человек, 16-го декабря он впервые вступил в бой с противником у Шопрона, затем выполнял различные боевые задачи в ходе отступления венгерской армии, и несколько его частей принимало участие и весеннем боевом походе.

В начале 1849 года командование легиона перенесло свое местопребывание в Надьварад и здесь продолжало прервавшиеся в Пеште организационные работы. В результате успешной вербовки вскоре были сформированы 3—6 роты I батальона, и началось также формирование 2-го батальона.

Численный состав легиона весной 1849 года достигал уже до 1000 человек, затем в ходе вербовки, проводимой после повторного взятия столицы, он увеличился до 1400—1500 человек.

Сформированные в Надьвараде 3—7 роты участвовали в Трансильвании в боях с румынами. В начале они сражались героически, но об их дальнейшем поведении имеются уже противоречивые данные. Их потери были весьма значительны. В кровопролитных боях в Абрудбана было убито 208 легионеров.

Хотя точных данных о национальной принадлежности, гражданстве, занятиях и возрасте членов легиона не имеется, однако о 2-ой и 4-ой ротах имеются в распоряжении весьма подробные росписи. С помощью их можно получить точное представление о составе обеих рот, который с большими или меньшими отклонениями отражает также и состав всего легиона. Автор подробно знакомит читателя с этими данными.

Продолжению успешно начатой борьбы легиона в большой мере препятствовали — наряду с другими причинами — нарушения порядка и дисциплины, появившиеся в рядах легионеров. Частично по этим причинам, а отчасти за невыполнение приказа о вербовке 29 мая Кошут отдал распоряжение министру военных дел передать остаток воюющих в Трансильвании легионеров военному трибуналу, распустить их армию и аннулировать данное Гирону разрешение на создание легиона. Гирон в целях выяснения выдвинутых против него обвинений потребовал следствия военного трибунала по своему делу, однако вследствие неоднократной отсрочки его, подал заявление о демобилизации из армии, которое было подписано министром военных дел 23 июля, и следствие начатое против Гирона было также прекращено.

Одновременно с лишением Гирона прав главнокомандующего легиона был отдан приказ майору Гёрген Томсдорфу о принятии командования легиономна себя. Томсдорф продолжал проводить организацию, оснащение и боевую подготовку 2 и 3 батальонов. Общий численный состав обоих батальонов составлял 800 человек. Распоряжением министерства военных дел от 22 июня Немецкий Легион был упразднен, и под номером 126 он был включен в состав хонведских батальонов.

Деятельность Немецкого Легиона за короткий период его существования характеризовалась героизм и колебаниями, беспримерной храбростью и недисциплинированностью попеременно. И всё же мы должны с признанием и благоговением почитать память погибших легионеров, ибо они сражались за дело человеческого прогресса и проливали кровь за свободу Венгрии.

JAKAB BÖHM:

DIE ORGANIZATION DER DEUTSCHEN LEGION UND IHRE TÄTIGKEIT IM UNGARISCHEN FREIHEITSKAMPF VON 1848—1849

Resümee

Im ungarischen Freiheitskampf beteiligten sich Soldaten der besiegten Revolutionen Europas, die erkannten, dass sie auch an dieser Stelle gegen den gemeinsamen Feind, gegen Despotismus und Tyrannei kämpfen und dadurch die Sache ihres eigenen Volkes dienen können.

Unter den Kämpfern des ungarischen Freiheitskampfes spielten die Deutschsprachigen eine bedeutende Rolle, die sich nach der Besiegung der Wiener Revolution grösstenteils nach Ungarn flüchteten. Kossuth beauftragte Peter Giron aus diesen Flüchtlingen in Sopron eine militärische Formation zu bilden. In seiner Verordnung vom 30. November sicherte er dieselben Rechte der Legion, wie der ungarischen Armee, den Kämpfern stellte er die ungarische Staatsbürgerschaft in Aussicht, bzw. den Eintritt in die ungarische Armee mit dem bis Ende des Freiheitskampfes errungenen Rang.

Die 200 Mitglieder zählende Legion kam am 16. Dezember bei Sopron zum erstenmal mit dem Feind in Kampfberührung. Zur Zeit des Rückzuges der ungarischen Armee vollzogen die Legionisten verschiedene Kampftätigkeiten, einige Einheiten nahmen auch am Frühjahrsfeldzug teil.

Anfang 1849 versetzte das Oberkommando der Legion sein Hauptquartier nach Nagyvárad und setzte die in Pest abgebrochene Organisationstätigkeit fort. Nach erfolgreicher Werbung wurden die 3—7. Kompanien des 1. Bataillons aufgestellt und es begann auch die Organisation des 2. Bataillons.

Der Bestand der Legion war im Frühjahr 1849 ungefähr 1000 Mann, welche Zahl nach der Zurücknahme der Hauptstadt auf 1400—1500 stieg.

Die in Nagyvárad aufgestellten 3—7. Kompanien wurden in Siebenbürgen gegen die Rumänen eingesetzt, wo sie sehr tapfer kämpften und hohe Verluste hatten. In den Kämpfen um Abruđbánya fanden 208 Legionisten den Heldentod. Über ihr späteres Benehmen befinden sich widerspruchsvolle Daten. Es gibt keine genaue Angaben über die Nationale Zugehörigkeit, Zuständigkeit, Beruf und Lebensalter der Legionisten oder Zusammensetzung der Legion, nur über die 2. und 4. Kompanie stehen sehr detaillierte Nachweise zur Verfügung, — die vom Autor eingehend analysiert werden — und die mehr oder weniger die Zusammenstellung der Legion widerspiegeln.

Die Fortsetzung der erfolgreichen Kämpfe wird neben anderen Gründen von Disziplinarvergehen und Ordnungsstörungen in grossem Masse gehindert. Aus diesem Grund und teils aus dem Nichteinhalten der Werbungsinstruktionen gab Kossuth am 29. Mai eine Weisung dem Kriegsminister: die Reste der Formationen vor das Kriegsgericht zu stellen, die Legion aufzulösen und von Giron die Werbungs-Erlaubnis zurückzunehmen. Um die Rechtfertigung seiner Person bat Giron eine kriegsgerichtliche Untersuchung gegen sich selber, nach wiederholter Aufschreibung seiner Bitte dankte er ab. Das Kriegsministerium gab am 23. Juli seine Bestimmung dazu und stellte das Vorgehen gegen ihn ein.

Zu gleicher Zeit des Entziehens des Oberkommandos von Giron gab Görgei eine Weisung an Major Thomsdorf das Oberkommando der Legion zu übernehmen. Thomsdorf setzte die Organisation, Ausrüstung und Ausbildung des 2.

und 3. Bataillons fort. Der Bestand der beiden Bataillone war etwa 800 Mann. Durch den Erlass des Kriegsministeriums vom 22. Juni wurde die Deutsche Legion aufgelöst und als 126. Bataillon in die Honvédarmee eingegliedert.

Die Tätigkeit der Deutschen Legion kann während der Zeit ihres Bestehens mit heldenmütiger Standhaftigkeit, musterhafter Tapferkeit, aber auch mit Wanken und Mangel an Disziplin charakterisiert werden. Mit Anerkennung und Hochachtung denken wir an die Totenkopf-Legionisten, die für die Sache des Fortschrittes kämpften und für die ungarische Freiheit ihr Leben opferten.

